

nom od obrednih ruskih gesta »посидеть перед (дальней) дорогой« i kako li su — prema njihovim riječima — bili obradovani kada su tu gestu vidjeli u filmu »Серёжа«.

VI

I na kraju treba reći da je većina i ruskih i hrvatskih gesta u jeziku opisana frazeologizmima, npr.

u ruskom

вытаращить (вылупить) глаза
почесать затылок (за ухом)
покрутить (повертеть) указательным
пальцем около виска (лба) и т.д.

u hrvatskom

razrogačiti oči
grepsti se iza uha prstima
zaokružiti tri kolobara na čelu itd.

LITERATURA

Guberina P.: Zvuk i pokret u jeziku, Matica Hrvatska — 1952, Zagreb

Volos R.: »Введение в изучение невербальной коммуникации русского языка«, Издание Московского университета, Москва — 1972, стр. 74—82

»Русские Я ЖЕСТЫ и их классификация«, *Suvremena lingvistika*, br. 9, Zagreb, 1974, str. 17—27.

»Русские ОН ЖЕСТЫ и их классификация«, *Zbornik MAPRJaL*, Zagreb 1976, str. 29—37.

»Русские ОБРЯДОВЫЕ ЖЕСТЫ и их классификация«, *Suvremena lingvistika*, br. 13—14, Zagreb, 1976, str. 55—62.

RUSKE GESTE POJAČAVANJA, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (u tisku)

Kovačić A.: »U registraturi«, »Priče«, Zora, Državno izdavačko poduzeće Hrvatske, Zagreb, 1950.

Dragiša Veljković

VOKABULAR NEMAČKOG JEZIKA U NASTAVNOM MATERIJALU ZA OSNOVNU ŠKOLU U BOSNI I HERCEGOVINI S ASPEKTA USVOJIVOSTI I AKTIVNE PRIMENE:

Ovladati jezikom znači usvojiti ga kao celovit sistem. U maternjem jeziku to se postiže relativno rano, dobrim delom već u periodu preoperativnog mišljenja, pod uticajem govorne sredine i svesno usmeravanom aktivnošću u procesu vaspitanja i obrazovanja.

Šta stanovišta lingvističke ontogenije značajno je saznanje da deca predškolskog uzrasta već raspoložu osnovnim strukturama svoga jezika i da —

prema rezultatima nekih istraživanja u Americi¹ — u 1. razredu osnovne škole već vladaju vokabularom od blizu 17 000 reči.

Za usvajanje tolikog leksičkog fonda u stranom jeziku bilo bi prema nastavnom planu i programu za osnovnu školu u Bosni i Hercegovini² neophodno nešto više od 56 godina. Tako velika vremenska razlika za postizanje istog cilja potvrđuje već poznatu činjenicu da se strani jezik van izvornog govornog miljea usvaja veoma sporo. Zato se nastavna materija za učenje stranog jezika u ambijentu učionice brižljivo odabira i svodi na najkorisniji minimum.

Govoreći o leksičkom minimumu, lingvisti polaze od različitih ciljeva i zadataka, ali se slažu u tome da je za čitanje na stranom jeziku potreban obimniji vokabular od rečnika namenjenog za pisanje i slušanje, a ovaj mora da bude veći od leksičkog fonda neophodnog za govor.

Baveći se engleskim kao stranim jezikom, Robert Lado³ ističe da bi za čitanje na tom jeziku bio neophodan rečnik od najmanje 7000 reči. Za pisanje i slušanje predviđa rečnik od 3000 do 4000 reči, a za govor na engleskom jeziku vokabular od najmanje 2000 reči. Isto toliko leksičkih jedinica za komuniciranje na engleskom jeziku predviđa i A General Service List of English Words.⁴

Među naučnim autoritetima koji su radili na rečničkom minimumu za nemački jezik ugledno mesto zauzima Heinz Oehler. Njegov Osnovni rečnik⁵ s nešto više od 2000 najfrekventnijih reči govornog, pisanog i štampanog jezika i 3000 idiomatskih izraza s engleskim i francuskim ekvivalentima predstavlja sintezu istraživačkih rezultata Kaedinga, Bakonyia, Thorndikea, Palmera, M. Westa, Goudenheima i drugih lingvista, a posebna mu je vrednost u tome što obuhvata leksiku naših dana. Tu leksiku, ili bar njen znatan deo, trebalo bi da sadrže i materijali za nastavu nemačkog jezika u osnovnoj školi u Bosni i Hercegovini.

Programska orijentacija i nastavni materijal

Nastavni plan i program za osnovnu školu u Bosni i Hercegovini nije u pogledu leksičkog minimuma za strane jezike dovoljno jasno određen. Njime se predviđa usvajanje aktivnog leksičkog fonda od 1000 do 1200 reči za francuski, nemački i engleski jezik i 1200 do 1500 reči za ruski jezik. U tim okvirima rađena je i lista od 1200 najfrekventnijih ruskih reči, koju daje Stojadin Kostić.⁶

¹ R. Seashore, *How Many Words Do Children Know?* The Paket, Heath's Service Bulletin for Elementary Teachers, Vol. 2, Nr 2, str. 3 ff, Boston, D.C. Heath and Company, 1947.

² *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Sarajevo 1975, str. 131 ff.

³ Robert Lado, *Modernier Sprachunterricht*, Max Hueber Verlag, München, 1971, str. 161.

⁴ Michael West, *A General Service List of English Words*, London Longmans, Green & Co. Ltd, 1953.

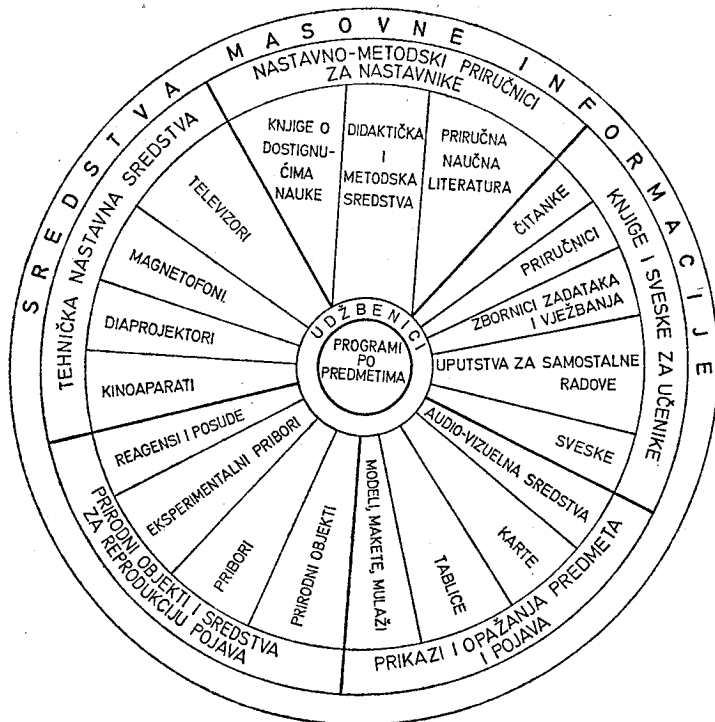
⁵ Heinz Oehler, *Grundwortschatz Deutsch*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1966.

⁶ Stojadin Kostić, *Metodika nastave ruskog jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika SR BiH, Sarajevo 1963.

Ako, međutim, cilj vaspitanja shvatimo kao »manje ili više idealno zamišljen i generalizovan lik čoveka, ličnost određenih svojstava i sposobnosti, koje se žele i nastoje da formiraju kod svakog člana određenog društva«⁷ i podsetimo da on »usmerava celokupnu vaspitnu delatnost u određenom pravcu«,⁸ onda je samo po sebi razumljivo da bi morao da bude konkretan.

Određivanje dveju granica u leksičkom minimumu ne bi moglo da se prihvati kao naučno zasnovano ni zbog toga što u alternativama vrebala opasnost od dezorijentacije pri izradi nastavnog materijala.

Pod nastavnim materijalom se, šire gledano, ne podrazumeva samo udžbenik s njegovim Programom određenim sadržajima nego i razni priručnici, leksikoni, kompendijumi, rečnici, lektira i druga literatura, ali se udžbeniku kao izvoru informacija u nastavnom procesu pridaje izuzetan značaj. Njegovo centralno mesto u sistemu nastavnih sredstava i masovne informacije slikovito prikazuje shema sovjetskog akademika Šapovalenka:

Shema 1

»Udžbenik je bio, jest i dugo će ostati /.../ osnovno sredstvo realizacije sadržaja obrazovanja ...«, kaže u jednom članku sovjetski pedagog Zuev,⁹ a

⁷ M. Orlović-Potkonjak i N. Potkonjak, *Opšta pedagogija, II deo*, 2. izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, str. 26.

⁸ Ibid, str. 34.

⁹ D. D. Zuev, *Problemi teorije školskog učbenika i puti ego sovršenstvovanja*, Sovjetskaja pedagogika, Moskva, 76/2, str. 72.

njegova tvrdnja poprima posebno veliko značenje kad je reč o nastavi stranih jezika.

Kao udžbenik stranog jezika u svojoj biti »odražava [...] sadržaj trajnije vrijednosti u smislu tematike, i određeni sistem u smislu gramatičke i leksičke progresije«,¹⁰ ispitivanje vokabulara u skladu s našom temom obavljeno je u udžbenicima. Koristili smo udžbenike nemačkog jezika za V, VI, VII i VIII razred osnovne škole od Ane Božanović.¹¹ Ti se udžbenici upotrebljavaju u nastavi na osnovu odobrenja Pedagoškog savjeta Bosne i Hercegovine. Udžbenik IV razreda nismo razmatrali jer je nastava nemačkog jezika u tom razredu fakultativna. Rječnik za osnovne škole¹² od istog autora malo je interesantan za našu temu, pa ćemo zapažanja o njemu izneti uzgred.

Polazna osnova u rasvetljavanju postavljenog zadatka bila nam je postavka da se usvojivost i aktivna leksička primena uzajamno prožimaju i da čine dijalektičko jedinstvo. Stoga smo svoja istraživanja usmerili ka rečničkom obimu, njegovoj frekvenciji upotrebe i njegovoj sukcesivnosti u nastavnom materijalu. U daljem izlaganju ćemo svakom od istraživanih područja posvetiti poseban prostor.

Rečnički obim

U prethodnom poglavlju izrazili smo neslaganje s nejasno određenim zahtevima u pogledu leksičkog obima i ukazali na opasnost od dezorijentacije pri izradi nastavnog materijala. Ovde ćemo, ukazujući na rečnički obim i njegov uticaj na leksičku usvojivost i primenu, pokušati da svoje gledište uzgred potvrdimo. Koristićemo se podacima dobijenim analizom udžbenika i izloženim tabelama 1 i 2.

Tabela 1

Razred	Ukupan broj leksičkih jedinica		Broj novih leksičkih jedinica		Razlika između broja novih reči i ukupnog broja leksičkih jedinica		% prirasta nove leksike	
	PP	PU	PP	PU	PP	PU	PP	PU
V	250—300	414	250—300	414	—	—	100	100
VI	500—600	792	250—300	473	250—300	319	100	148
VII	700—850	1007	200—250	422	500—600	585	42	72
VIII	1000—1200	1326	300—350	561	700—850	765	41	73
Ukupno	1000—1200	3539	1000—1200	1870	—	1669	100	112

PP = Prema Programu
PU = Prema udžbeniku

¹⁰ M. Brujić — M. Vilke, *Iz teorije i prakse stranih jezika*, Zagreb 1970, str. 18.

¹¹ Vidi spisak literature!

¹² Ana Božanović, *Rječnik za osnovne škole — njemački*, III izd. Svjetlost, Sarajevo 1972.

Tabela 1 prikazuje odnos broja Programom predviđenih leksičkih jedinica prema broju reči ponuđenih nastavnim materijalom za svaki pojedini razred i ukupno, zatim razliku između broja novih reči i ukupnog broja leksičkih jedinica, i najzad procenat prirasta nove leksike.

Razlika između ukupnog broja leksičkih jedinica i broja novih reči predstavlja broj reči iz prethodnih razreda. Za izračunavanje procenta prirasta nove leksike upotrebljena je formula $P = \frac{\text{Bnr. } 100}{D}$, gde je $P =$ prirast, $\text{Bnr} =$

broj novih reči, a $D =$ razlika između broja novih reči i ukupnog broja leksičkih jedinica, predviđenih Programom ili ponuđenih u nastavnom materijalu. Još jednostavnije rečeno, D je broj reči iz prethodnog razreda. Procenat prirasta nove leksike izražen je celim brojevima.

Pogledom na tabelu zapaža se da udžbenici nisu sazdani na leksičkom obimu koji predviđa Nastavni plan i program, već se temelje na leksičkom fondu od 3539 reči, od čega je 1870 novih. Do tih podataka došli smo na osnovu unije skupova. To znači da ukupan broj reči nije aritmetički zbir svih reči iz sva četiri udžbenika, već rezultat eliminacija leksičkih jedinica koje se ponavljaju pošto su jedanput već uračunate.

Nesklad u obimu između Programom predviđenog i u udžbenicima ponuđenog vokabulara očit je i u ukupnom zbiru i u svakom razredu posebno. Broj novih reči prema Programu isti je za V i VI razred, u VII se razredu smanjuje, a u VIII povećava. U udžbenicima se svuda povećava, izuzev u VII razredu, ali i tu je veći nego što to predviđa Program.

Budući da se obimnija leksička građa usvaja sporije i teže, jer zahteva više vremena i napora u uvježbavanju i zapamćivanju, predimenzioniranost gradiva i disproporcija između programskih zahteva i rečničkog materijala u udžbenicima ne može da se sa stanovišta usvojivosti i aktivne primene prihvatiti kao povoljna.

Ta konstatacija na prvi pogled dolazi u koliziju s podatkom da prosečan broj novih reči za svaki pojedini nastavni čas i razred nije velik. U V razredu on iznosi 3,94, u VI 4,50, u VII je 6,02, a u VIII razredu 5,34. Podaci su dobijeni na osnovu leksičkog fonda i ukupnog godišnjeg broja nastavnih časova, predviđenih Nastavnim planom i programom za svaki razred.

Metodičari nastave stranih jezika nisu jedinstveni kad je u pitanju prosečan broj novih reči koje treba usvojiti na jednom nastavnom času, ali se slažu u tome, da se manji broj leksičkih jedinica nauči lakše i brže, naročito ako su pravilno raspoređene po lekcijama. I mi se pridružujemo tom shvatanju, ali ostajemo pri uverenju da je kolizija koju smo spomenuli privedna. Reč je, naime, o tome da je prosečan broj reči koje smo naveli izračunat za svaki nastavni čas i razred, ali u nastavnoj praksi se nikad ne događa da se svakog časa »ide dalje«. Nastava stranih jezika je kompleksan proces, ona se ne sastoji samo u obradi nove materije, već i u ponavljanju, uvježbavanju i primjenjivanju gradiva koje je ranije obrađeno. Zbog toga se broj časova za usvajanje nove leksike u jezičkim strukturama smanjuje, a time se menja i odnos broja reči prema broju časova: na manji broj nastavnih sati dolazi obimnija leksička građa.

Rečnik za osnovne škole od istog pisca, i pored usklađenosti s programskim zahtevima u pogledu obima, nije neophodan za nastavu jer najvećim

delom sadrži reduciranu leksičku građu iz udžbenika. Stoga se u daljem izlaganju nećemo zadržavati na njemu.

Za uspešno učenje stranog jezika s pedagoškog aspekta veoma je važno i pitanje proporcija između broja novih reči i već poznate leksike. Serijom eksperimenata odgovor na to pitanje utvrdio je i dao Woźnicki. On je — prema navodima K. Bajora¹³ — učenicima dao dva različita teksta. U jednom je jedna nova reč dolazila u proseku na 7,7 poznatih reči, a u drugom na 28 poznatih reči. Na populaciji od preko 300 ispitanika utvrdio je da su učenici iz prvog teksta usvojili 60%, a iz drugog 80% reči. M. West¹⁴ je išao još dalje, pa je u svojim čitankama jednu nepoznatu reč uključivao na 50 poznatih, uveren da je to korisnije po usvojivost.

Kakvo je stanje u našim udžbenicima u tom pogledu, može se videti iz procenta leksičkog prirasta. Već je na prvi pogled uočljivo da on u svakom razredu prevazilazi Programom određene granice i da je naročito visoko izražen u VI razredu, gde na jednu poznatu reč dolazi 1,48 novih reči.

Broj novih reči, broj reči koje treba aktivno usvojiti i procenat aktivne leksike od ukupnog broja novih reči po razredima i ukupno prikazan je u tabeli 2.

Tabela 2

Razred	Broj novih reči	Broj reči koje treba aktivno usvojiti	% aktivne leksike od ukupnog broja novih reči
V	414	511	123
VI	473	433	91
VII	422	355	84
VIII	561	389	69
V—VIII	1870	1688	90

Budući da Liste reči određenih za aktivno usvajanje u analiziranim udžbenicima nema, do nje smo došli na sledeći način: prateći leksiku od lekcije do lekcije, ustanovili smo da u rečniku na kraju udžbenika mnogih reči iz lekcija nema. Pošto u njemu nismo našli ni mnoge reči iz dodatnih tekstova, koji su predviđeni kao neobavezna lektira, zaključili smo da rečnik na kraju udžbenika sadrži samo leksiku predviđenu za aktivno usvajanje, te da bi ga trebalo smatrati Listom reči za aktivni rečnik. Prebrojavanjem i komparacijom reči iz te »Liste« sa svim rečima upotrebljenim u udžbenicima dobili smo podatke koji su navedeni u tabeli.

¹³ K. Bajor, *Slovarnij sostav učebnikov ruskogo jazika dlja polskoj vosmiletnoj osnovnoj školi*, Russkij jazik za rubežom 2/71, str. 46.

¹⁴ M. Uest, *Obučeniye anglijskomu jaziku v trudnih uslovijah*, v. Sb. »Metodika prepodavanja jazikov za rubežom«, Moskva 1967.

Nesrazmera između broja novih reči i reči predviđenih za aktivno usvajanje ogleda se u opadanju procenta aktivne leksike idući od V razreda ka VIII i u porastu receptivnog vokabulara u višim razredima, a naročito u osmom.

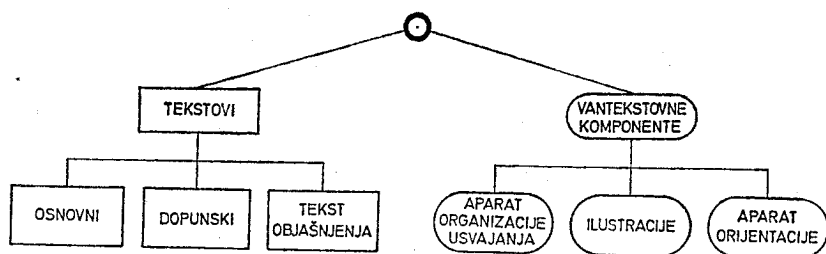
Smatramo da su ovi podaci veoma značajni jer ukazuju na udžbeničke nedostatke kojih nastavnik-praktičar uopšte nije svestan. Kako ne zna ni broj ni koje su reči predviđene za aktivno usvajanje, jer udžbenik odstupa od Nastavnog plana i programa, a zvanične Liste reči za aktivno usvajanje nema, nastavnik je u praksi doveden u položaj da nesvesno greši. On obrađuje, tumači, primenjuje, uvežbava, proverava i utvrđuje sve reči ponuđene u udžbenicima i time ne samo da gubi dragoceno vreme, nego opterećuje i sebe i učenike malo korisnim poslom, umesto da svoj rad usmeri ka usvajanju i primeni reči namenjenih za aktivnu upotrebu.

Frekvencija reči

Postavka da se usvojivost i primena leksičkog materijala uzajamno prožimaju i čine dijalektičko jedinstvo najbolje se može sagledati kroz frekvenciju reči. Pod tim pojmom se podrazumeva učestanost reči u tekstu ili govoru. Ukoliko se jedna ili više leksičkih jedinica u toku upotrebe više puta ponove, utoliko je veća mogućnost da se ona brže i uspešnije usvoje. I obratno, ukoliko se reči pravilnom i češćom upotrebom uspešnije usvoje, utoliko lakše i ispravnije mogu da se primene.

Govoreći u jednoj teoretskoj raspravi o komponentama školskog udžbenika, Zuev¹⁵ daje sledeću shemu.

STRUKTURNE KOMPONENTE UDŽBENIKA

— Shema 2 —

Ta shema nije ni u kakvoj tesnoj vezi s frekvencijom reči, ali pomoću nje će biti jasnije kad kažemo da smo se za istraživanje frekvencije koristili osnovnim tekstovima i tekstovima objašnjenja, a od vantekstovnih komponenta aparatom orijentacije. Rezultate istraživanja prikazuju tabele 3 i 4.

¹⁵ D. D. Zuev, *Nekotorie problemi strukturi školjnogo učebnika*, Sovjetskaja pedagogika 11/73, Moskva 1973, str. 63.

Tabela 3

Frekven- cija	Broj reči po razredima i ukupno				
	V	VI	VII	VIII	V— VIII
0	97	—	—	—	79
1	64	118	180	231	284
2	59	79	137	183	204
3	34	66	115	124	159
4	37	56	86	90	124
5	29	47	58	91	101
6	20	35	30	56	72
7	12	33	37	45	58
8	16	20	29	36	58
9	9	20	31	49	52

Tabela 4

Intervali frekvencije	Broj reči po razredima i ukupno				
	V	VI	VII	VIII	V— VIII
0	97	—	—	—	79
1—9	280	474	703	905	1112
10—19	63	138	153	202	312
20—29	31	74	58	75	118
30—39	11	35	23	39	57
40—49	8	20	19	24	56
50—59	1	12	14	10	40
60—69	4	8	2	18	26
70—79	4	4	8	7	23
80—89	2	6	7	6	15
90—99	1	4	5	4	10
100 iv.	9	17	15	36	101
1—100	414	792	1007	1326	1870

Tabela 3 predstavlja interval reči s najnižom frekvencijom, a podaci su izloženi za svaki razred pojedinačno i ukupno za sva četiri razreda. I ovom prilikom je za ukupni rezultat korišćena unija skupova, a takav je slučaj i u tabeli 4. Intervali niske ili najniže frekvencije ne sadrže samo leksiku koja se u nemačkom jeziku upotrebljava retko, već i onu čija je opšta upotreba vrlo česta, ali se u ispitivanom materijalu ne javlja često.

Usled nemogućnosti da u V razredu preko ilustracija utvrdimo frekvenciju reči namenjenih isključivo za period oralne nastave, bili smo prinuđeni da tu leksiku tražimo u tekstualnom delu udžbenika i u njegovim vantekstovnim komponentama. Upoređivanjem Liste reči namenjenih za aktivno usvajanje s rečima zastupljenim u tekstualnom delu udžbenika i u delu poznatom kao aparat organizacije usvajanja, došli smo da podatka da njima nije obuhvaćeno 97 reči. Takva distribucija leksičkog materijala u udžbeniku ne ide u prilog uspešnom usvajanju rečnika, čak ni pod pretpostavkom da su sve te reči u oralnoj nastavi primenjene i više puta.

Period oralne nastave je vreme kad učenici stiču »zvučnu impresiju«¹⁶ o jeziku, kad upoznaju njegovu glasovnu stranu. Tada se prvi put susreću i s

¹⁶ Pozamljen izraz. Vidi: Mustafa Tanović, *Savremena nastava stranih jezika — Teorija i praksa*, Svjetlost, Sarajevo, 1972, str. 193.

rečima koje ranije nikad nisu čuli. Ali ako se one kasnije gube iz upotrebe, može se reći da nestaju i iz sećanja. U toku daljeg istraživanja ustanovili smo da je pomenuti broj upotrebe u ostalim razredima smanjen za 18, ali van upotrebe je ostalo još 76 reči.

Tabela 4 predstavlja pregled intervala frekvencije svih reči u pojedinim razredima i ukupno. Pada u oči da je broj reči u intervalu najniže frekvencije, i pojedinačno po razredima i ukupno za sve razrede, daleko veći od broja reči u svim ostalim intervalima zajedno. Time je uspešno usvajanje leksike dovedeno u pitanje. Njome može da se ovlada jedino višestrukom pravilnom upotrebom u »različitim sadržajima, situacijama i jezičkim strukturama«, kako to s pravom ističu Brujić-Vilke,¹⁷ i to ne samo u tekstualnom delu udžbenika nego i u njegovim vankstovnim komponentama, a naročito u njegovom aparatu organizacije usvajanja. Pod tim pojmom treba razumeti deo udžbenika koji sadrži razne zadatke i vežbanja za rad u školi i kod kuće.

Imajući u vidu rezultate istraživanja prikazane u tabelama 3 i 4, moramo da zaključimo da nam niska frekvencija velikog broja reči ne ide u prilog ni metodskoj strani reči, od koje zavisi raspored i redosled pojedinih pojmova prilikom prezentiranja nove leksike. »Metodska vrijednost neke riječi je to veća, što je češća njezina upotreba u dnevnom govoru i što je općenitije njezino značenje« — zaključuje u svojoj »Metodici« Vera Mosković,¹⁸ a u našem slučaju upotreba većine reči je mala.

Komparacijom istraživanog vokabulara s leksikom u »Rečniku« Heinza Oehlera ustanovili smo da se 31% od ukupne leksike u udžbenicima ne nalazi u Oehlerovu »Rečniku«. Eliminisanjem te leksike iz udžbenika mogao bi se rečnički obim bar približno svesti u programske okvire, a time bi se stvorile i povoljnije mogućnosti za mnogo češću upotrebu preostalih reči.

Sukcesivnost

Kako je leksika u stranom jeziku »osnov za svaku vrstu vežbi«,¹⁹ razumljivo je i prirodno što se kontakt i zbližavanje s njom ostvaruju uvežbavanjem i ponavljanjem. Zato Closset navodi da je »zadatak udžbenika i nastave da stalno pružaju najvažnije reči za upotrebu i da se svesno staraju o njihovu ponavljanju«. ²⁰ O jednoj vrsti ponavljanja govorili smo u prethodnom poglavlju, a sada nam još ostaje da razmotrimo sukcesivnost. Pod tim pojmom treba razumeti kretanje reči iz udžbenika jednog razreda u drugi, kao vezu između prethodnog i narednog, između poznatog i nepoznatog, između starog i novog. To je, dakle, jedan od osnovnih didaktičkih zahteva, kome podleže i leksika. Rezultate naših istraživanja u tom pravcu prikazuju tabele 5 i 6.

¹⁷ M. Brujić — M. Vilke, o. c. str. 38.

¹⁸ Dr. Vera Mosković, *Metodika nastave stranih jezika*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1960, str. 43.

¹⁹ Dr. Naum Dimitrijević, *Metod u početnoj nastavi stranih jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd 1966, str. 142.

Tabela 5

Frekvencija	Broj ponovljenih reči iz prethodnog razreda		
	VI	VII	VIII
0	95	207	242
1	23	76	84
2	30	60	77
3	19	53	62
4	15	46	40
5	11	36	47
6	10	20	25
7	8	20	28
8	7	20	16
9	9	18	34

Tabela 6

Intervali frekvencije	Broj ponovljenih reči iz prethodnog razreda		
	VI	VII	VIII
0	95	207	242
1—9	132	349	413
10—19	54	105	149
20—29	45	45	67
30—39	26	21	36
40—49	15	17	21
50—59	9	14	9
60—69	7	—	18
70—79	4	7	6
80—89	6	7	6
90—99	4	5	4
100 i v.	17	15	36
1—100	319	585	765

Tabela 5 predstavlja interval najniže frekvencije, a tabela 6 intervale frekvencija reči koje se iz prethodnog razreda ponavljaju u narednom. I ovde pada u oči da je broj reči iz intervala s najnižom frekvencijom dominantan. Broj reči s nulom frekvencijom predstavlja broj reči koje se iz prethodnog razreda ne ponavljaju u sledećem.

S obzirom na to da je faktor zaboravljanja u stranom jeziku veoma velik, ograničavanje izvesnog (u našem slučaju znatnog) broja reči samo na jedan udžbenik i njegovo nestajanje iz dalje upotrebe ne pogoduje njegovu trajnom usvajanju.

Zaključak

Na osnovu razmotrenog leksičkog materijala za nemački jezik u osnovnoj školi u BiH sa stanovišta usvojivosti i aktivne primene može se zaključiti sledeće:

1.1. Nemački jezik, kao i svaki drugi strani jezik, usvaja se u spletu psiholoških, lingvističkih i pedagoških saznanja, dejstava i uticaja. Stepenn njegove usvojivosti zavisi između ostalog i od toga da li se on uči u izvornoj govornoj sredini ili van nje, u ambijentu učionice.

1.2. Nastavna materija za učenje stranog jezika u školi, van izvornog govornog miljea podleže brižljivo odabiranju. Ona ne sme da bude predimenzionirana, već primerena uzrastu i svedena na najkorisniji minimum. To vredi i za vokabular.

²⁰ Fr. Closset, *Didaktik des neusprachlichen Unterrichts*, Max Hueber Verlag, München 1971, str. 57.

1.3. Leksički fond se određuje na osnovu programskih zadataka, a vokabular bi trebalo da sadrži najfrekventnije reči govornog, pisanog i književnog jezika kojim se služe Nemci — naši savremenici.

2.1. Nastavni plan i program za strane jezike u Bosni i Hercegovini nije u pogledu leksičkog obima dovoljno jasno determinisan, što dovodi do dezorijentacije pri izradi nastavnog materijala.

2.2. Pod nastavnim materijalom se ne podrazumeva samo udžbenik, već i razni priručnici, leksikoni, rečnici, lektira i druga literatura, ali se udžbeniku u sistemu masovne informacije i nastavnih sredstava pridaje izuzetan značaj.

2.3. S obzirom na činjenicu da udžbenik zauzima centralno mesto u nastavi stranih jezika jer obuhvata sadržaje trajnije vrednosti u pogledu gramatičke i leksičke progresije, istraživanja u skladu s našom temom izvršena su u udžbenicima po kojima se u školi predaje.

2.4. Rječnik za osnovne škole od Ane Božanović nije bio od značaja za našu temu jer sadrži reduciranu leksičku građu iz školskih udžbenika.

2.5 Usvojivost i aktivna leksička primena su shvaćene kao dijalektičko-jedinstvo jer se uzajamno prepliću i prožimaju.

2.6 Istraživanja su se odnosila na rečnički obim, frekvenciju i sukcesivnost reči u nastavnom materijalu.

3.1. Udžbenici su znasnovani na leksičkom fondu od 1870 novih reči. Broj reči je dobijen unijom skupova. Neslaganje između Programa i udžbenika u pogledu obima rečnika je veliko i oseća se svuda. Prevelik broj reči u udžbenicima u odnosu prema Programu nije s aspekta usvojivosti i aktivne primene povoljan i ne garantuje uspešnu realizaciju programskih zadataka.

3.2. Prosečan broj novih reči za s v a k i nastavni čas nije velik, ali svakog časa se ne »ide dalje«, pa je odnos između broja nastavnih časova i broja novih reči nepovoljniji nego što to na prvi pogled izgleda.

3.3. U pogledu proporcija između broja poznatih reči i nove leksike naučno je dokazano da se uvođenjem manjeg broja nepoznatih reči u tekstove s poznatom leksikom postižu bolji rezultati nego u obrnutom slučaju, kao što je to kod nas.

3.4. Zvanične Liste reči za aktivno usvajanje i primenu u udžbenicima nema, pa je utvrđena na način, opisan u poglavlju o rečničkom obimu.

3.5. Usled nesklada između broja novih reči i reči koje su identifikovane kao leksika za aktivan rečnik dolazi do opadanja procenta aktivne leksike i porasta receptivnog vokabulara, naročito u višim razredima, a posebno u osmom. To zajedno s onom Listom reči za aktivni rečnik, koja je za nastavnike terra incognita, predstavlja opasnost. Ona se ogleda u tome što nastavnik obrađuje svu leksiku iz udžbenika, bez obzira na to pripada li ona aktivnom ili pasivnom rečniku. Na taj način gubi se vreme, neophodno za savladavanje i aktivnu primenu korisnijih reči.

4.1. Frekvencija reči u nastavnom materijalu je veoma nepovoljna za uspešno usvajanje leksike jer se većina reči nalazi u intervalu niske frekvencije.

4.2. Nepovoljna frekvencija ne ide u prilog ni metodskoj strani reči.

4.3. Ako bi se iz udžbenika eliminisale reči kojih nema u Oehlerovu Rečniku, a koje čine 31% celokupne leksičke građe koju smo istraživali, mogle bi se stvoriti mogućnosti za češću upotrebu preostalih reči. Time bi se ujedno i rečenički obim bar približno sveo u programske okvire.

5.1. Uočljivo je da se znatan deo leksičkog materijala iz tri udžbenika gubi iz dalje upotrebe, što nikako ne može da bude povoljno po njegovo trajno usvajanje.

Rezultati analize rečnika u skladu s temom i ukratko izloženi zaključci nakon nešto opširnijeg komentara upućuju na potrebu da se razmatrani udžbenici prerade uz maksimalno korišćenje najnovijih psiho-lingvističkih i pedagoških saznanja.

LITERATURA

- Bajor K., Slovarnij sostav učebnikov ruskogo jazika dlja polskoj vosmiletnoj škole, *Russkij jazik za rubežom*, 2/71.
- Bohlen A., *Methodik des neusprachlichen Unterrichts*, Quelle & Meyer, Heidelberg 1966.
- Božanović A., Njemački jezik za V razred osnovne škole, Svjetlost — OOUR Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1975.
- Božanović A., Njemački jezik za VI razred osnovne škole, Svjetlost — OOUR Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1975.
- Božanović A., Njemački jezik za VII razred osnovne škole, Svjetlost — OOUR Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1975.
- Božanović A., Njemački jezik za VIII razred osnovne škole, Svjetlost — OOUR Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo 1974.
- Božanović A., Rječnik za osnovne škole — njemački, III izd., Svjetlost, Sarajevo 1972.
- Brujić M. i Vilke M., *Iz teorije i prakse nastave stranih jezika*, Zagreb 1970.
- Closset Fr., *Didaktik des neusprachlichen Unterrichts*, Max Hueber Verlag, München 1971.
- Dimitrijević dr Naum, *Metod u početnoj nastavi stranih jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika SRS, Beograd 1966.
- Dorđević dr Jovan, *Opšta pedagogija-intelektualno vaspitanje*, Izdavačko-informativni centar studenata, Beograd 1975.
- Ivić Milka, *Pravci u lingvistici*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1969.
- Kostić Stojadin, *Metodika nastave ruskog jezika*, Zavod za izdavanje udžbenika SR BiH, Sarajevo 1963.
- Lado Robert, *Moderner Sprachunterricht*, Max Hueber Verlag, München 1971.
- Mosković dr Vera, *Metodika nastave stranih jezika*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb 1960.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu, Sarajevo 1975.
- Oehler Heinz, *Grundwortschatz Deutsch*, Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1966.
- Orlović-Potkonjak M. i Potkonjak N., *Opšta pedagogija*, II deo, 2. izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
- Seashore R., *How Many Words Do Children Know? The Paket Heat's Service Bulletin for Elementary Teachers*, Vol. 2, Nr. 2, str. 3 ff

- Šamić Midhat, Metodika nastave i tehnika učenja živih jezika, Svjetlost, Sarajevo 1959.
- Tanović Mustafa, Savremena nastava stranih jezika — Teorija i praksa, Svjetlost, Sarajevo 1972.
- Uest M., Obučenie anglijskomu jaziku v trudnih uslovijah, Sb. *Metodika prepodovanija jazikov za rubežom*, Moskva 1967.
- West M., A General Service List of English Words, London Longmans, Green & Co, Ltd 1953.
- Zuev D. D., Problemi teoriji školjnogo učebnika i puti ego soveršenstvovanija, *Sovjetskaja pedagogika* 76/2, Moskva 1976.
- Zuev D. D., Nekotorie problemi strukturi školjnogo učebnika, *Sovjetskaja pedagogika*, 11/73, Moskva 1973.

Vučina Raičević

VJEŽBE TRANSFORMACIJE JEZIČKOG MATERIJALA KAO POSEBAN METODIČKI POSTUPAK U NASTAVI RUSKOG JEZIKA

Sistematskom razvijanju i usavršavanju govornih navika u tečnom izražavanju (usmenom i pismenom) i daljem razvijanju jezičkog osjećanja umnogome pridonose i različite vježbe transformacije (preoblikovanja) jezičkog materijala u nastavi ruskog jezika. »Osnovni je cilj tih vježbi ukorjenjivanje jezičkog osjećanja u učenika«.¹ U cjelokupnom sistemu jezičkih vježbi značajno mjesto pripada upravo vježbama preoblikovanja. Cilj je tog tipa vježbi, s druge strane, da učenik praktično »primijeni usvojeno znanje, da potvrdi u kojoj su mjeri izgrađene vještine za produktivnu upotrebu stranog jezika«.² Uz ostalo, u učenika se na taj način razvijaju navike i umjenja u transformisanju rečenica, zamjenjivanju jedne sintaktičke konstrukcije drugom.

Transformisanje jezičkog materijala moguće je i efikasno u završnoj etapi (u III i IV razr.) učenja ruskog jezika u srednjoj školi. Biti precizan u izboru prave riječi, da bi se što potpunije izrazila neka misao, želja i sl., znati povezati sve riječi u odgovarajući, pravilan govorni niz, i uspješno izraziti istu misao različitim rečeničnim modelima može samo onaj tko je dobro savladao osnovne norme i zakonitosti stranog (ruskog) jezika. Promjena govornog modela, zamjena konstrukcije jedne rečenice drugom zahtijeva od učenika vještinu i sposobnost upoređivanja, analiziranja i sintetizovanja.³ Na taj način učenici se stimulišu na individualan rad i logičko razmišljanje pri kombinovanju jezičkih struktura. »Samostalnost i aktivnost dolaze do izražaja u individualnom izboru riječi i njihovih oblika kao komponenata rečenice, u kombinovanju već poznatih jezičkih pojava u nove spojeve (...), u

¹ А. Г. Фаталиев, *Трансформация языкового материала как методический приём*, »Русский язык в национальной школе«, Москва, 1978, 4, стр. 18.

² Mustafa Tanović, *Savremena nastava stranih jezika u teoriji i praksi — II*, »Svjetlost«, Sarajevo, 1978, str. 293.

³ А. Г. Фаталиев, isto, str. 18.